

نکاتی چند درباره حکمت، طب و طبیعت

برای این بنده که عمری در طلب دانش در زمینه علوم و فلسفه اسلامی و مخصوصاً مکاتب ایرانی آن بوده است باعث نهایت خرسندی است که بالاخره یک نهاد مهم علمی کشور به موضوع بنیادی "حکمت، طب و طبیعت" در ارتباط با سنت علمی و فکری خود ما ایرانیان پرداخته است و به ندای حقیر پنجاه سال پیش که رشته های طب سنتی دوباره در ایران تأسیس شود و به تقاضای اولین کنفرانس طب سنتی که در اصفهان توسط این بنده و چند همکار و همفکر عزیز برگزار شد مبنی بر احیای طب سنتی در ایران بعد از چند دهه پاسخ داده شد.

ایران طی قرون از مراکز اصلی علوم و طب و فلسفه اسلامی بوده است و احیای این ساحت ها از دانش های سنتی نه تنها از لحاظ حفظ میراث فرهنگی این سرزمین بلکه در حفظ سلامتی جسمی و روحی ایرانیان از اهمیت فراوان برخوردار است.

در فرهنگ ما حکیم دارای دو معنی است: فیلسوف و طبیب؛ و در قرون اولیه تاریخ اسلام بسیاری از حکمای ما مانند ابن سینا و قطب الدین شیرازی هم فیلسوف بودند و هم پزشک. مورد ابن سینا از این لحاظ در سطح جهانی استثنائی است. در هیچ تمدن دیگری ما شخصی مانند او نمی یابیم که هم معروفترین فیلسوف و هم بزرگترین طبیب در تاریخ آن تمدن باشد. گرچه در قرون بعدی تاریخ دوران اسلامی فلاسفه بزرگ ما مانند میرداماد و ملاصدرا و آقا علی مدرس به طب چندان توجه نداشتند، که این خود پدیده عجیبی است که معمای آن لاینحل مانده است، پیوند بین طب و حکمت کاملاً قطع نشد تا هجوم طب غربی از دوران قاجاریه، طبی که از جهانشناسی و فلسفه سنتی به کلی منقطع و پایه ای صرفاً مادی داشت.

جهان بینی اسلامی مبتنی بر حقیقت الهی است که مشیت او تمام مراحل وجود را از فرش گرفته تا عرش در بر می گیرد و خلقت او حضور او نیز هست و از لحاظ عرفانی وجود عالم بلکه همه عوالم نیست جز این حضور نور وجه الله که « هر جا که هست، پرتو روی حیب هست».

و اما عالم صغیر یعنی انسان تمام مراحل وجود را در خود دارد و فقط جسم و جان نیست بلکه مرکب از روح و نفس و جسم است که خود یک واقعیت نیستند که محدود به یک مرتبه از وجود باشند، بلکه هر یک از این سه واقعیت دارای مراتب است. حتی جسم فقط جسم مادی و یا به قول فلاسفه جسم کثیف نیست، بلکه انسان دارای جسم لطیف و لطیف تر نیز هست مانند نفس. و اما روح، البته روح به معنای "الروح من امر ربی" یکیست ولی در انسان روح و عقل مرتبط به یک حقیقتند و حکمای ما مانند ابن سینا و ملاصدرا مفصلا از مراحل عقل سخن گفته اند.

روح و نفس و جسم با هم مرتبط اند. روح بر نفس نفوذ می گذارد و نفس بر جسم و این امر از لحاظ طب سنتی حائز اهمیت فوق الوصف است. نیز جسم نفس را می تواند تحت تأثیر قرار دهد و نفس در نحوه اثر روح در آن سهم مهمی دارد که به مسأله آزادی اراده انسان و قدرت اختیار که خداوند به او ارزانی داشته مرتبط است. این دیدگاه پایه طب سنتی ما است، نه تقلیل دادن انسان به فقط تن و روان که پایه ثنویت دکارتی و زمینه فلسفی طب جدید غربی است که بدن انسان را به یک ماشین پیچیده تقلیل می دهد.

وانگهی در جهان بینی اسلامی رابطه ای تنگاتنگ بین انسان و عالم طبیعت وجود دارد که بسیار فراتر از رابطه مادی بین آن دو است. این امری است که بسیاری از متفکران در غرب به آن واقف شده اند و به همین دلیل است که این همه از "طب فراگیر" (holistic medicine) صحبت می شود. و توجه به مکتب های سنتی پزشکی مانند طب سوزنی خاور دور و طب آیورودیک هندی و طب تبتی و اخیرا خود طب اسلامی به صورت روزافزون در امریکا و اروپا دیده می شود. این سنن پزشکی همگی توجه خاصی به رابطه بین انسان و محیط طبیعی زیست او داشته و دارند. و با این نظر علوم و طب جدید که هم طبیعت و هم جسم انسان ماشین پیچیده بیش نیست مخالف است. ما نمی توانیم طب سنتی خود را احیا کنیم مگر با احیای جهان بینی اسلامی و تعالیم آن پیرامون رابطه انسان با خداوند از یک سوی و با عالم طبیعت از سوی دیگر.

احیای طب سنتی در ایران به صورت جدی ابعاد گوناگون دارد. بیش از هر امر باید آن جهان بینی که اساس طب سنتی است دوباره بیان شده و باور شود. باید طب سنتی به صورت اصیل ولی در عین حال امروزی تدریس شود و باید این تدریس فکری با تعلیم اصول اخلاقی و تربیت بینش دانشجو توأم باشد و از جدایی پزشکی از اخلاق که در سراسر گیتی شاهد آن هستیم پرهیز شود. باید از لحاظ اجتماعی پایه ای استوار دوباره برای طب سنتی به وجود آورده شود و این مکتب طبیی رسما در جامعه شناخته شده و برای آن مقام و

منزلتی که در شأن آن است در بین تمام طبقات اجتماعی به وجود آید و این امر مرتبط می شود با ریختن پایه صحیح اقتصادی برای تمام جوانب این طب من جمله تهیه و مصرف داروهای سنتی. نیز باید به جنبه محیط زیستی این طب و زیستن به نحوی هم آهنگ با طبیعت در تمام مراحل تدریس و فراگیری و عمل کرد این مکتب پر ارج طب سنتی که همان طب اسلامی است که ریشه اش در تعالیم قرآن کریم و طب نبوی قرار دارد توجه خاص مبذول داشت. و بالاخره باید به اهمیت ایمان و واقعیت عوالم روحی و روانی در علاج جسم در تمام مراحل تعلیم دانشجویان این رشته تکیه کرد. امیدوارم توفیق الهی همراه کوشش زنان و مردان فرزانه و بصیری که در راه احیای طب سنتی ایران عزیز ما دور از منافع مالی و دنیوی هستند باشد. احیای این سنت اصیل طبّی یکی از مهم ترین اقداماتی است که می تواند از لحاظ پزشکی و اخلاقی و دینی و حتّی اقتصادی و اجتماعی در این مقطع از زمان در کشورمان انجام یابد.

و ما توفیقنا إنا بالله العلی العظیم

سید حسین نصر